

ТВОРЧИСТЬ ПОЕТІВ-МОЛОДОМУЗІВЦІВ У РЕЦЕПЦІЇ ЛІДІЇ ГОЛОМБ

Анотація. У статті проаналізовано публікації Лідії Голомб про творчість поетів «Молодої Музи» – яскравих представників раннього українського модернізму. З'ясовано роль дослідниці в популяризації здобутків Петра Карманського, Василя Пачовського та Богдана Лепкого, оглянуто монографії та інші матеріали вченої, у яких висвітлюються різні аспекти життя і творчості митців-молодомузівців.

Наголошено, що у працях Лідії Голомб глибоко науково та ґрунтовно представлено нові, раніше не досліджувані художні явища, заповнено прогалини в біографічних відомостях про авторів, «прочитано» твори різних жанрів із застосуванням найновіших літературознавчих підходів. У публікації охарактеризовано також манеру письма Лідії Голомб-науковця.

Ключові слова: Лідія Голомб, поети-молодомузівці, літературознавство, модернізм, поетика, стиль.

Лідія Голомб – добре знаний в Україні літературознавець, дослідник раннього українського модернізму, автор численних змістовних монографій та статей про творчість ключових фігур національного письменства (І.Франко, Леся Українка, О.Кобилянська, В.Стефаник та ін.), а також недостатньо представлених у сучасній науці про літературу митців. Чимало зробила авторка для популяризації спадщини тих письменників, які залишилися на маргінесі літературознавчих студій або були заборонені в радянський час. Про це свідчать її наукові праці «Василь Пачовський: закарпатські сторінки життя і творчості поета» (1999), «Поетична творчість Федора Потушняка» (2001), «Із спостережень над українською поезією XIX – XX століть» (2005), «Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст.» (2008), «Петро Карманський: життя і творчість» (2010), «Три поети раннього українського модернізму» (2011) та десятки наукових статей, опублікованих у різних філологічних виданнях.

На здобутки Л.Голомб-літературознавця схвальними рецензіями відгукувалися вчені з різних наукових осередків України. Авторитетний дослідник доби модернізму, зокрема творчості П.Карманського, Петро Ляшкевич виділив такі характерні ознаки наукового стилю авторки, як «системний пошук індивідуальних способів художнього самовираження кожного письменника», «вникання в позавербальну глибину мотиву, образу, архетипу конкретного митця» [9, с. 155], «діалогічний спосіб письмового думання» [9, с. 156], «ґрунтовна джерелознавча й суто літературна ерудиція», «неконсервативна академічна манера письма, виважені й мотивовані оцінки та судження плюс якнайповніша джерельна база, залучена до аналізу» [9, с. 157].

Детальний огляд наукової спадщини Лідії Голомб здійснила дослідниця В.Барчан, яка контрапункт її літературознавчого дискурсу окреслила так: «Вона ґрунтовно знала історію української

літератури різних періодів з її ключовими тенденціями та творчими постатями. Ретельно стежила за розвитком наукової думки в Україні, відзначала дослідження, в яких нові методологічні засади давали свіжий, оригінальний підхід до творчості митця чи літературного явища» [1, с. 6].

Однак вважаємо, що в окремих аспектах наукові праці Л.Голомб залишаються до сьогодні висвітленими недостатньо і потребують ґрунтовнішого вивчення. Саме тому в цій науковій публікації ми поставили перед собою мету – проаналізувати внесок дослідниці у вивчення творчої спадщини представників літературного угруповання «Молода Муза». Варто зазначити, що добра обізнаність авторки із життєвою та мистецькою долею цих письменників, що стала наслідком ретельного наукового пошуку та аналізу, оприявилася не лише в численних наукових публікаціях, про які йтиметься далі, а й у мудрому керівництві дисертаційними роботами своїх аспірантів – О.Мансвєтової, Н.Дерев'янченко, Е.Балли, О.Кордонця, предметом дослідження яких стала саме спадщина молодомузівців, кваліфікованому та толерантному опонуванні під час захисту дисертацій на зазначену тему, зокрема Н.Мушировської, у написанні багатьох відгуків на автореферати докторських та кандидатських дисертацій. На праці Л.Голомб сьогодні посилаються практично всі вчені, об'єктом зацікавлення яких є ранній український модернізм.

Незаперечним є той факт, що кожна наукова публікація, яка потрапляє до рук читача, ціниться насамперед тим, що містить щось нове, не розкрито в інших дослідженнях, і водночас доступне та змістовне. Про український модернізм останнім часом написано чимало, зроблено спроби осмислити його сутність на матеріалі творчості окремих авторів кінця XIX – першої третини XX століття, а також вибудувати магістральні лінії його розвитку. Не залишається поза увагою науковців і творчість талановитих поетів, що стояли біля витоків

українського модернізму і формували його неповторне «обличчя» – поетів «Молодої Музи» (В.Пачовського, П.Карманського, Б.Лепкого), М.Вороного, О.Олеся, М.Філянського та ін. Однак публікацій, які б давали цілісне уявлення про їх художню спадщину, дуже мало.

Багато зробила для заповнення цієї літературознавчої лакуни саме професор Лідія Голомб. Творчість поетів-молодомузівців, яскравих репрезентативів модерністської поезики, постійно була об'єктом її пильної наукової уваги. Можемо припустити, що «знайомство» з ними відбулося насамперед через літературно-критичні праці І.Франка, який відгукувався на всі події культурно-мистецького життя кінця XIX – початку XX століть. Як добрий знавець і дослідник творчості І.Франка Л.Голомб долучалася до маловідомих і свідомо замовчуваних явищ літературного процесу межі століть.

Тому наукове зацікавлення творчістю заборонених у радянський час поетів, зокрема П.Карманського, виникло ще до знання ідеологічних табу. Деяку увагу приділяє Л.Голомб постаті цього митця у своїй дисертаційній роботі, а також монографії «Особа і суспільство в українській ліриці кінця XIX – початку XX століття». Згодом постать П.Карманського, його неперепутний творчий доробок цікавимо дослідницю протягом кількох десятиліть, що оприявилася в майже двох десятках наукових публікацій, а також у виданні вибраних творів митця з ґрунтовною передмовою і врешті системної монографії про його життя і творчість.

Протягом тривалого часу Л.Голомб займалася пошуком, систематизацією, вивченням матеріалів біографічного та критичного характеру про П.Карманського, його художніх творів, розпорошених у різних виданнях або не друкованих зовсім. Розуміючи, що творчість цього непересічного автора заслуговує на те, щоб стати набутком громадськості, поціновувачів художнього слова, та й потребу встановити історичну справедливість і повернути ім'я письменника в літературний обіг, вона у 1996 році видала найбільш повне на той час видання його творів з передмовою «Митець незвичайної долі». Тут були передруковані поетичні збірки «Ой люлі, смутку», «Блудні огні», «Пливем по морі тьми», «Al fresco», кращими зразками представлено книги лірики «Із теки самоубийці», «За честь і волю», «До сонця», а також опубліковані цикли та окремі твори, що друкувалися на сторінках різних видань перших десятиліть XX ст. Паралельно в журналі «Тернопілля'96» до 40-річчя від дня смерті поета Л.Голомб опублікувала ґрунтовну статтю «Поезія Петра Карманського», у якій уперше представлено чи не найвичерпніший в українському літературознавстві творчий портрет митця, подано його науковий життєпис, вписано його спадщину в широкий літературний контекст [7].

У передмові до вибраних творів митця упорядник зазначила: *«Зрозуміти Карманського можна тільки в єдності його життя і творчості, крок за кроком проходячи разом із митцем крутими життєвими роздоріжжями, простежуючи різні етапи складного процесу духовного становлення й розвитку цієї самобутньої особистості, в якій були свої вершини і низини, що яскраво віддзеркалювалися у творчості»* [3, с. 22].

Саме таким шляхом осмислення спадщини талановитого молодомузівця і йшла Лідія Голомб. Тому вона продовжила досліджувати архіви, збирати й вивчати невідомі матеріали та твори, аналізувати художні тексти на макро- та мікрорівні із застосуванням найновіших літературознавчих підходів. Синтезом багатолітніх студій у галузі дослідження спадщини П.Карманського, таким чином, стало видання цілісної монографії, у якій авторці вдалося детально представити *«дивовижну й повчальну еволюцію поета безмежного смутку»* [3, с. 22], частково окреслену в попередніх публікаціях.

У монографії вияскравлюються всі грані творчої індивідуальності П.Карманського – не лише талановитого представника «Молодої Музи», обдарованого лірика із тонкою душевною організацією і водночас митця-патріота, а й прозаїк, літературного критика, публіциста, громадського діяча. Все це дало можливість авторці, як зауважила В.Барчан, «не лише поглибити й увиразнити його життєпис, оприявнити цікаві факти літературного, культурного процесу, але й націлити дослідників на нові пошуки та відкриття» [1, с. 7].

Лідія Голомб-науковець ніколи не обмежується висвітленням певних компонентів художнього явища відірвано від його загальної картини. Вона постійно проводить типологічні паралелі, вписує твір у широкий літературний контекст, водночас глибоко «прозираючи» в його ідейну та естетичну сутність. «Ключ розуміння», який обирає дослідниця, завжди дієвий: дає змогу окреслити творчу долю та спадщину митця як цілісний феномен: *«Шлях П.Карманського в літературі визначила лірична природа його таланту. Як поет-лірик виразно суб'єктивного, інтровертного способу вислову він поряд із В.Пачовським, Б.Лепким став чільною постаттю модерністського угруповання «Молода Муза», як прозаїк – збагатив поезику української прози засобами лірико-психологічного письма, ліризмом позначені й мемуаристика, літературно-критичні та публіцистичні виступи письменника»* [4, с. 209].

Постійний інтерес у науковій спадщині Л.Голомб спостерігаємо і до постаті Богдана Лепкого. Кількома змістовними публікаціями вона відгукнулася на пошану письменника в 1993 році, до 120-ліття від дня його народження. Прикметно, що предметом наукового аналізу стали не лише здобутки митця в галузі белетристики – ліричної та епічної, а й принципи його літературознавчої

концепції [5]. На нашу думку, це дає змогу підібрати дослідниці та іншим ученим такий «ключ» до осмислення художньої спадщини талановитого автора, який допоможе якнайточніше зінтерпретувати її змістову та естетичну наповненість. В інших статтях, що публікувалися в різних періодичних виданнях та збірниках матеріалів, висвітлено актуальні аспекти неповторного ідіостилу Б.Лепкого, зокрема філософські – подвійність світу та поетичний календар людського життя в ліриці поета. Синтез філософських та філологічних підходів, осягнення художньої фактури ліричного тексту на ментальному та емоційному рівнях, «рух» від тексту, здатність до емпатії закономірно підводять науковця до глибоких сконденсованих узагальнень: *«Лірику Б.Лепкого, мінорну за тональністю, позначену сильним впливом філософії кордоцентризму та символістської поетики, щирі й задушевну, характеризує просвітлено-оптимістичний погляд на життя і цілісність поетично-філософської концепції, основу якої становить переконаність у перевазі духовних цінностей над матеріальними та віра в могутню творчоперебудовуючу силу скарбів людської душі»* [6, с. 262-263]. Вважаємо, що подібні наукові резюме нагадують прозріливо-влучні висновки про творчість багатьох українських митців І.Франка, якого справді можемо назвати «авторитетним учителем» Лідії Голомб.

Ще одним «улюбленим» поетом дослідниці був Василь Пачовський, до наукової інтерпретації творчості якого вона звернулася в другій половині 90-х років. У статті «Тема України в ліриці В.Пачовського 20-х років» Л.Голомб вперше детально проаналізувала громадянську поезію митця, яка є важливою складовою його художньої історіософії, виявленої також у драматичних творах «Сон української ночі», «Сонце Руїни», «Роман Великий», «Сфінкс Європи» та ін., а також містичному епосі «Золоті ворота». Вона слушно підкреслює: *«Простежується закономірна еволюція поета-лірика від інтимних до громадянських тем із відповідною перебудовою ключових мотивів, образів, символіки, що природно вросли в цілісну художню систему митця, який і в творчості залишався політиком»* [8, с. 77].

Варто зазначити, що, як і творчість П.Карманського та Б.Лепкого, постать В.Пачовського Л.Голомб осмислювала системно, у всій багатогранності її життєвих та естетичних принципів. При цьому вона вміла знайти такі філологічні «ніші», у які ще практично не проникала думка науковців.

Так, у кінці 90-х років майже не дослідженою в літературно-критичних працях була лірика В.Пачовського «закарпатського» періоду (1921-1929) творчості, окресленого збірками «Огні мести» (1919-1921), «З Блакитної книги» (1923-1927), «Розгублені звізди» (1927) та поезіями, що були опубліковані на сторінках тогочасної періо-

дики і не ввійшли до названих збірок. Саме цю прогалину заповнила видана в 1999 році книжка «Василь Пачовський. Закарпатські сторінки життя і творчості», яка містить глибоко концептуальний, науково виважений літературний портрет письменника.

Л.Голомб наголошує на ролі В.Пачовського в національно-культурному відродженні Закарпаття 20-х років ХХ ст. Зважаючи на необізнаність широкого читацького загалу з творчою індивідуальністю поета, авторка дослідження подає біографію митця, акцентуючи вузлові етапи, що позначилися на його творчому зростанні; вдається до конкретного аналізу художньої спадщини В.Пачовського на матеріалі усіх збірок, починаючи від дебютної «Розсипані перли» (1901) до здобутків «закарпатського» періоду творчості. *«Що ж до художнього осмислення теми Карпат, – твердить дослідниця, – із ним не може рівнятися жоден із поетів Галичини та Наддніпрянщини. Якщо в О.Олеся, С.Черкасенка, Марійки Підгірянки, О.Ольжича, Є.Маланюка, С.Гординського та ін. знаходимо окремі твори, мотиви, образи, навіяні чаром Срібної Землі, то в В.Пачовського тема Закарпаття органічно входить у його поетичну систему, породжує її ключові образи, диктує символи, які стали складовою частиною художньої концепції єдності українства, що проступає в творчості митця (сріберний дзвін, скарб руської землі, золотий перстень Карпат)»* [2, с. 28].

Укладанню книги передувала велика пошукова робота, адже в ній уперше передруковані розпрошені в різних підручниках-читанках та малодоступних періодичних виданнях 20-х років твори В.Пачовського, в основі яких лежить саме закарпатський матеріал, особливо легендарно-філологічні джерела. Увага дослідниці зосереджена тут на таких творах, як «Скарб руської землі», «Сріберний дзвін», «Щедрівка "Просвіті"», «Присвята Миколаї Божук», «Тріє царі», що вміщені в розділі «Закарпаття в поезії Василя Пачовського». Сюди ж увійшла добірка віршів із збірок «Огні мести», «З Блакитної книги», «Розгублені звізди», укладених під час перебування автора на Закарпатті, але не надрукованих у той період. Слід зауважити, що вдало підібрані Л.Голомб художні тексти дають досить повне уявлення про неабиякий поетичний хист В.Пачовського і виокремлюють обраний авторкою аспект дослідження.

У цілому ж, Л.Голомб по-науковому скрупульозно підійшла до вивчення біографій митців-молодомузівців, заповнила деякі прогалини в них. У її працях знайдемо ґрунтовний аналіз наукової та літературно-критичної рецепції їх спадщини, багатоаспектний, свіжий розгляд їхньої лірики з акцентуванням на її модерністській сутності. Більшість монографій Лідії Григорівни можна охарактеризувати як науково-популярні видання, призначені для досить широкого кола читачів, зокрема

вчителів загальноосвітніх шкіл, студентів-філологів та інших, хто цікавиться українською літературою. І це аж ніяк не применшує їх наукової ваги. Дослідниця прагне, щоб її праця прислужилася ширшому загалу, ніж просто кабінетним ученим. Популярності її видань сприяє доступність і логічність викладу наукового матеріалу, багатого на влучні приклади та слушні міркування. Тонке філологічне чуття та природний дар доброго знавця літератури допомагають авторці представити конкретні поетичні тексти в усьому багатстві їх

змістової наповненості та художньо-естетичних якостей.

Отже, у проаналізованих працях Л.Голомб вдалося здійснити багатоаспектне дослідження творчої спадщини Б.Лепкого, П.Карманського, В.Пачовського, розкрити невідомі або недостатньо осмислені факти їх мистецької біографії, глибоко проаналізувати особливості поетики та жанрово-стильові прикмети їх творчості, з'ясувати роль і місце цих письменників в оновленні української лірики перших десятиліть ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барчан В. Лідія Голомб: людина і вчений / Валентина Барчан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія; Соціальні комунікації. – Вип. 1 (29). – Ужгород, 2013. – С.5-10.
2. Голомб Л. Василь Пачовський. Закарпатські сторінки життя і творчості поета. Шкільна серія. Вип.6 / Лідія Голомб. – Ужгород: Гражда-Карпати, 1999.
3. Голомб Л. Митець незвичайної долі / Лідія Голомб // Карманський Петро. Ой люлі, смутку...: (Поезії). – Ужгород, 1996. – С.3-22.
4. Голомб Л. Петро Карманський: Життя і творчість. Монографія / Лідія Голомб. – Ужгород: Гражда, 2010. – 246 с.
5. Голомб Л. Питання розвитку української поезії в літературознавчій концепції Б.Лепкого / Лідія Голомб // Богдан Лепкий – видатний український письменник: (Зб. статей і матеріалів урочистої академії, присвяч. 120-річчю від дня народження письменника). – Тернопіль, 1993. – С.13-23.
6. Голомб Л. Подвійність світу в ліриці Богдана Лепкого / Лідія Голомб // Голомб Л. Із спостережень над українською поезією ХІХ-ХХ століть: Збірник статей / Передм. В.Барчан. – Ужгород: Гражда, 2005. – С.255-263.
7. Голомб Л. Поезія Петра Карманського / Лідія Голомб // Тернопілля'96: Регіональний річник. – Тернопіль, 1996. – С.417-437.
8. Голомб Л. Тема України в ліриці В.Пачовського 20-х рр. / Лідія Голомб // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 1998. – Вип.2 (3). – С.70-77.
9. Ляшкевич П. Авторський проект перечитування класиків / Петро Ляшкевич // Вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. – Вип.21. – Ужгород, 2009. – С.155-157.

E.Balla

Creativity of youngmuse-poets in Lidiya Golomb's reception

Abstract. In the article Lidiya Golomb's publications about creativity of poets of "Young Muse" – the vivid representatives of early Ukrainian modernism was analyzed. It was found out the role of the researcher in popularization of works of Petro Karmanskyu, Vasyl Pachovskyu, Bogdan Lepkyu. Lidiya Golomb's monographs and other materials which describe different aspects of life and creativity of youngmuse-poets were taken into consideration.

It was also stressed that new artistic phenomena which have not researched recently were represented in Lidiya Golomb's works, gaps in biographical information of the authors were filled in, the works of different genres "have been read" using the newest literary methods. The writing style of Lidiya Golomb as a researcher was characterized in the publication.

Key words: Lidiya Golomb, youngmuse-poets, literary criticism, modernism, poetics, style.

Одержано 28.03.2018 р.